

ДЖЕРЕЛА ПРАВА В КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ГАЛУЗІ СПОРТИВНОГО ПРАВА

SOURCES OF LAW IN THE DEFINITION OF THE SPORTS LAW CONTEXT

Ющик О.О.,

аспірант

Міжрегіональної академії управління персоналом

Стаття присвячена розгляду особливостей визначення джерел спортивного права. Проводиться аналіз літератури з проблематики спортивного права, позицій авторів, які розглядають проблеми специфіки нормативного регулювання відносин у сфері спорту. На підставі аналізу позицій авторів робиться висновок, що для визначення природи нормативного регулювання спорту має бути з'ясовано характер відносин у межах спорту як суспільного інституту та відповідних цим відносинам правил для подальшого визначення природи норм, якими регулюється сфера спорту.

Подальший аналіз джерел спортивного права вказує, що зазначені автори не дають підстав говорити про комплексну природу та відносно відособлений характер національного спортивного права. Перелік вказаних джерел не складає уявлення про спортивне право як таке, що має органічно комплексний характер, специфічні джерела, предмет, принципи, межі та методи регулювання.

Серед джерел спортивного права також розглядаються міжнародні документи. Порівнюються позиції щодо віднесення спеціальних міжнародних правових актів, що регулюють відносини у сфері спорту, до міжнародного джерела національного спортивного права чи до джерела міжнародного права, причому не обов'язково міжнародного спортивного права.

Також вказується, що автори не враховують предметний критерій, за яким визначається належність норм тих або інших нормативних актів до предметної сфери, якою визначаються межі їхнього правового регулювання саме спортивним правом, а не конституційним правом, адміністративним, цивільним, трудовим, кримінальним тощо.

У підсумку суб'єктивістський підхід авторів унаслідок відмови від «загальних вимог до виділення нової правової галузі» призводить до оцінки стану «розробленості нормативно-правового масиву, інтенсивності, актуальності тієї або іншої діяльності та її потреби у спеціальному правовому забезпеченні» залежно від особистого погляду кожного окремого вченого. А отже, аналіз джерел права і сфери нормативного регулювання спорту виявляє потребу обмежити цю сферу правовими актами, що відповідають об'єктивному критерію визначення предмета галузі.

Ключові слова: спортивне право, *lex sportiva*, джерела права.

The article deals with the features of determining the sources of sports law. The literature on sports law issues is analyzed, as well as the positions of the authors who consider the problems of specifics of normative regulation of relations in the field of sports. Based on the analysis of the views of the authors, it is concluded that in order to determine the nature of the normative regulation of sport, the nature of relations within the sport as a public institute should be clarified and the corresponding rules of these relations to further determine the nature of the norms regulating the field of sport.

Further analysis of the sources of sports law indicates that these authors do not give reason to speak about the complex nature and relatively isolated nature of national sports law. The list of these sources does not constitute an understanding of sports law as having an organically complex character, specific sources, subject matter, principles, limits and methods of regulation.

Among the sources of sports law also covers international instruments. Comparisons are made with regard to the classification of specific international legal acts governing relations in the field of sports as an international source of national sports law or a source of international law, not necessarily international sports law.

It also indicates that the authors did not take into account the objective criteria used to determine the identity of the rules or other regulations to the subject area, which defines the limits of their regulation is sports law, not constitutional law, administrative, civil, labor, criminal and so on.

As a result, the subjectivist approach of the authors as a result of the rejection of "general requirements for the allocation of a new legal branch" leads to an assessment of the state of "elaboration of the regulatory legal framework, the intensity, relevance of an activity and its need for special legal support" depending on the personal view of each individual scientist. Consequently, the analysis of the sources of law and the field of regulation of sport reveals the need to restrict this field with legal acts that meet the objective criterion for determining the subject of the industry.

Key words: sports law, *lex sportiva*, sources of law.

Постановка проблеми. Під час визначення поняття спортивного права як галузі права постає питання, яким є нормативне регулювання суспільних відносин у сфері спорту, а тому є потреба дослідити особливості цього нормативного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На проблеми специфіки нормативного регулювання спорту звертає увагу багато авторів (Белофф, Ф. Латті, Д. Нафцигер, А. Рігоцці, Ж. Симон, К. Фостер, С. Алексєєв, Е. Погосян, І. Понкін, А. Понкіна, А. Соловійов, М. Челишев та інші). Проте зали-

шається дискусійною природа норм, якими регулюються відносини у сфері спорту [1, с. 110], що зумовлює необхідність їх теоретичних досліджень і визначення авторської позиції щодо цієї проблеми.

У підсумку аналізу висловлених у літературі думок щодо поділу нормативного регулювання сфери спорту на два нормативних регулятори – правовий (спортивне право) і неправовий («*lex sportiva*») – нами було зроблено висновок, що оскільки мова йде про спортивне *право*, слід вважати правовими також і норми, що регулюють суспільні відносини у сфері

спорту, і що для визначення природи нормативного регулювання спорту має бути з'ясовано характер відносин у межах спорту як суспільного інституту та відповідних цим відносинам правил, і лише спираючись на це, визначати природу норм, якими регулюється сфера спорту [2, с. 320].

Мета статті полягає у з'ясуванні дискусійних положень у наявних підходах до визначення джерел права в контексті галузі спортивного права та висловлювання авторської позиції в цьому питанні.

Виклад основного матеріалу. Нормативне регулювання відносин у сфері спорту, нормативні складники спортивного права виявляються у нормативних актах та інших джерелах, які в юридичній науці називають джерелами спортивного права, тому для визначення кола відносин сфери спорту необхідно звернутися до тих джерел, які містять норми, пов'язані з регулюванням вказаних суспільних відносин.

Детальний перелік джерел спортивного права, що регулюють фізкультурні та спортивні заходи, наводять, зокрема, С. Алексєєв і Р. Гостєв, які вказують, що зовні неоднорідний, комплексний характер регулювання фізкультурних і спортивних заходів виявляється через наявність різних джерел, які виступають зовнішньою формою вираження та закріплення норм і правил, нормативної субстанції. За їхніми словами, система джерел, пов'язаних із регулюванням фізкультурних і спортивних заходів, містить таке: федеральні закони і закони суб'єктів РФ; загальнонаціональні принципи і норми міжнародного права та міжнародні договори РФ; підзаконні нормативні акти федерального і регіонального рівнів; муніципальні правові акти; звичаї ділового обороту; акти національних недержавних організацій у сфері фізичної культури і спорту; акти міжнародних (регіональних) спортивних організацій [3, с. 17].

Вказані автори зазначають, що нормативні акти міжнародних спортивних організацій – це, як і у випадку з актами національних спортивних організацій, також акти саморегулювання суб'єктів сфери спорту, які належать до системи позаправової нормативної регламентації в галузі спорту – *lex sportiva*, при цьому їхні норми мають головним чином імперативний характер. Порушення норм, що містяться в статутах, регламентах, правилах та інших нормативних документах міжнародних спортивних федерацій, відповідні санкції, організація і функціонування органів, відповідальних за прийняття рішень, а також порядок розгляду справ у цих органах регламентуються дисциплінарними кодексами. Як приклад вони наводять Дисциплінарний кодекс Міжнародної федерації футболу, прийнятий відповідно до п. 4 ст. 54 Статуту ФІФА. Основоположними актами цієї категорії, на яких ґрунтується боротьба з допінгом, є Медичний кодекс МОК і Всесвітній антидопінговий кодекс ВАДА. Нормативне регулювання організації та діяльності Міжнародного спортивного арбітражного суду здійснюється Кодексом спортивного арбітражу, спеціальними регламентами з розв'язання спорів, які виникають під час Олімпійських ігор, та іншими документами.

Водночас С. Алексєєв і Р. Гостєв зазначають, що регулювання багатьох відносин у сфері спорту нормами *lex sportiva* на практиці спричиняє певні труднощі. Наприклад, основний масив норм щодо організації та проведення спортивних змагань приймається загальноросійськими і міжнародними спортивними організаціями (федераціями). Федерації ж, як громадські організації, є досить самостійними у виробленні норм і прийнятті рішень. Виявляється, що контроль держави за цими процесами є мінімальним, а в деякі питання, якщо немає прямого порушення законодавства з боку цих організацій, держава взагалі не має права втручатися відповідно до законодавства про об'єднання громадян. Тому з погляду захисту спортсменів від сваволі федерацій та підвищення відповідальності за якість підготовки спортсменів тощо потрібні більш чіткі норми у сфері державного контролю й нагляду за спортивними організаціями різних форм.

Важливим регулятором відносин, пов'язаних з організацією і проведенням фізкультурних і спортивних заходів, на думку авторів, є *етичні норми*. Наприклад, поведінка учасників спортивного руху, зокрема спортивних організацій, їхніх керівників, менеджерів, спортсменів, тренерів, спортивних лікарів, спортивних суддів, спортивних уболівальників і глядачів, представників спортивних влад має, крім іншого, визначатися соціальними нормами і правилами професійної етики. Відповідно до ст. 24 Федерального закону про спорт один із обов'язків спортсменів – дотримуватися етичних норм у галузі спорту.

Важливим документом, що регламентує міжнародні спортивні змагання, зазначають автори, є Кодекс спортивної честі – «Fair Play». Він являє собою збір правил, що їх повинні дотримуватися спортсмени, тренери, лікарі, судді та інші особи, які беруть участь у системі змагань [3, с. 29].

Так само, В. Каменков характеризує джерела національного спортивного права Білорусі – як зовнішнє вираження права, що розкриває ознаку його формальної визначеності, розглядаючи водночас як один із найбільш важливих джерел права *нормативний правовий акт*. Для спортивного права взагалі, а також національного спортивного права вказаний автор вважає характерною особливістю його джерел неоднорідність, різноманіття, комплексність, цілеспрямованість цих джерел.

В. Каменков зазначає, що у Білорусі масив законодавства про фізичну культуру і спорт розосереджений по різних нормативних правових актах, у яких одночасно вживаються норми матеріального права і спеціальні процесуальні норми, норми національного права і міжнародного права, норми державного регулювання і правові норми саморегулювання (норми громадських та інших спортивних організацій).

До джерел національного спортивного права він включає такі: 1) *Конституцію*; 2) *кодекси*, які містять норми спортивного права (Цивільний, Трудовий, Податковий, Кодекс про адміністративні правопорушення, Кримінальний, Митний, Кодекс

про шлюб та сім'ю, Кодекс про освіту, Лісовий, Бюджетний, Повітряний, Водний, Кодекс внутрішнього водного транспорту; 3) *закони*, безпосередньо присвячені питанням регулювання фізичної культури і спорту (Закон про фізичну культуру і спорт, Закон про приєднання Республіки Білорусь до Міжнародної конвенції щодо боротьби з допінгом у спорті); 4) *інші закони*, які опосередковано регулюють питання фізичної культури і спорту та є джерелами національного спортивного права (закони: про основи державної молодіжної політики; про наркотичні засоби, психотропні речовини, їхні прекурсори та аналоги; про зброю; про архітектурну, містобудівну і будівельну діяльність; про державні нагороди; про запобігання інвалідності та реабілітацію інвалідів; про рекламу; про профспілки; про місцеве управління і самоуправління; про соціальний захист інвалідів; про гарантії щодо соціального захисту дітей-сиріт; про громадські об'єднання; щорічні закони про бюджет); 5) *укази* Президента («Про заходи щодо стимулювання досягнення високих спортивних результатів»; «Про надання підтримки організаціям фізичної культури і спорту»; інші укази, що опосередковано регулюють питання фізичної культури і спорту); 6) *постанови Ради Міністрів*, якими безпосередньо регулюються спортивні відносини («Про делегування Міністерству спорту і туризму повноважень на прийняття нормативних правових актів у сфері фізичної культури і спорту», постанови про затвердження п'ятирічних Державних програм розвитку фізичної культури і спорту, про затвердження Положення про Міністерство спорту і туризму, інші урядові постанови, що так або інакше регулюють питання фізичної культури і спорту); 7) *постанови республіканських органів державного управління*, що регулюють питання фізичної культури і спорту; 8) *регіональне правове регулювання* питань фізичної культури і спорту (регіональні програми, концепції, плани заходів із питань фізичної культури і спорту); 9) *нормативні правові акти міжнародних і національних спортивних організацій* із видів спорту; 10) *міжнародні джерела* національного спортивного права (*Олімпійська хартія* Міжнародного олімпійського комітету, *Міжнародна хартія фізичного виховання і спорту*, прийнята Генеральною конференцією ООН з питань освіти, науки і культури у 1978 році, *Кодекс спортивної етики*, що встановлює відповідальність урядів, спортивних і таких, що мають стосунок до спорту, організацій, а також окремих осіб за недотримання правил справедливої гри, *Міжнародна конвенція щодо боротьби з допінгом у спорті* та *Конвенція проти застосування допінгу*, прийнята Радою Європи у 1989 році, що встановлює заходи, спрямовані на обмеження доступності допінгу, а також принципи міжнародного співробітництва в цій сфері); 11) *«Lex sportiva»*.

Останнє автор визначає як *принципи* спортивного права, які виробляються національними і міжнародними спортивними організаціями (федераціями), сукупність правил «м'якого» процесуаль-

ного і матеріального права, що застосовується до вирішення спортивних спорів. «Lex sportiva» має перевагу порівняно з іншими джерелами, а його принципи повинні мати безпосереднє і переважне застосування як первинні джерела спортивного права. Але ця перевага водночас створює і труднощі в його застосуванні, оскільки відмінності між національними правопорядками досить значні, а тому суттєво відрізняються і джерела спортивного права в різних країнах, про що свідчить існування у світі різних моделей законодавства про спорт.

На основі аналізу джерел національного спортивного права В. Каменков робить висновок про комплексну природу і відносно відособлений характер національного спортивного права, яке характеризується необхідністю тісної взаємодії з різними галузями права і законодавства. За його словами, зростаючий обсяг масиву правових норм національного спортивного права уніфікується міжнародним спортивним правом [4, с. 260].

Якщо проаналізувати увесь набір зазначених вище джерел спортивного права, то вони, на нашу думку, не дають підстав говорити про комплексну природу та відносно відособлений характер національного спортивного права, як стверджує В. Каменков. Так само, їхній перелік не складає уявлення про спортивне право як таке, що його виділяють, за визначенням С. Алексєєва і Р. Гостева, органічно комплексний характер, специфічні джерела, предмет, принципи, межі та методи регулювання.

Насамперед це стосується трактування «lex sportiva»: якщо В. Каменков розглядає його як сукупність правил «м'якого» процесуального і матеріального права, що застосовується до вирішення спортивних спорів, то названі два автори – як систему *позаправової* нормативної регламентації в галузі спорту.

Щодо нормативних положень кодексів і переважної більшості законів, на які вказують автори, то вони хоча і стосуються так чи інакше сфери спорту, однак належать до предметної сфери зовсім інших галузей права. Зокрема, усі перераховані вище кодекси вже тому не можуть бути джерелами спортивного права, що вони належать до джерел «своїх» власних кодифікованих галузей права чи законодавства (кримінального, податкового, митного, земельного, сімейного тощо).

Так само, усі «інші закони», які регулюють питання фізичної культури і спорту «опосередковано», вказують не на відособленість національного спортивного права і належність до його джерел, а на існування органічного зв'язку спортивного права з усіма іншими складниками національної правової системи. Наприклад, закони про архітектурну, містобудівну і будівельну діяльність, про гарантії щодо соціального захисту дітей-сиріт, про соціальний захист інвалідів, про державні нагороди, про рекламу, про профспілки, про місцеве управління і самоуправління, про громадські об'єднання, про бюджет, які В. Каменков називає джерелами національного спортивного права, за своїм предметом

належать не до спортивного права, а до галузей адміністративного, конституційного, цивільного, соціального, бюджетного тощо права або відповідних галузей законодавства.

По-різному розглядаються авторами й міжнародні документи як джерела спортивного права. Наприклад, якщо В. Каменков називає спеціальні міжнародні правові акти, що регулюють відносини у сфері спорту (Олімпійську хартію Міжнародного олімпійського комітету, Міжнародну конвенцію щодо боротьби з допінгом у спорті Ради Європи, Конвенцію ООН про визнання і приведення до виконання іноземних арбітражних рішень тощо) міжнародними джерелами *національного* спортивного права, то в позиції С. Алексеєва і Р. Гостева про них мова йде уже як про джерела *міжнародного* права, причому не обов'язково міжнародного спортивного права.

Нарешті, серед вказаних джерел ці автори називають джерела *етичних* норм, якими регулюється діяльність у сфері спорту. Але в такому разі мова повинна йти не про правові відносини, а про *етичні* відносини у сфері спорту, що регулюються не нормами спортивного права, а нормами спортивної етики, спортивної моралі.

На нашу думку, дослідники під час визначення нормативних джерел спортивного права надто розширюють їхнє поняття, включаючи в нього не тільки правовий зміст, але й позаправове нормативне регулювання.

Невипадково С. Алексеєв і Р. Гостев зазначають, що донедавна те, що зараз багатьма спеціалістами називається спортивним правом, існувало як декілька самостійних і незалежних один від одного блоків правовідносин. Один із цих блоків утворювали горизонтальні правовідносини, що склалися між їхніми суб'єктами з приводу здійснення фізкультурно-спортивної та пов'язаної з нею діяльності, зокрема пов'язані з укладанням і виконанням договорів надання послуг зі спортивної підготовки, договорів про спортивну рекламу і спортивне спонсорство, договорів про передачу прав на висвітлення фізкультурної або спортивної події, з відношеннями з охорони прав на висвітлення в засобах масової інформації фізкультурних заходів та (або) спортивних заходів, на використання найменування спортивної організації, найменування спортивної команди, найменування фізкультурного або спортивного заходу, на спортивну, олімпійську і паралімпійську символіку, на зображення спортсмена й інших виключних прав у сфері фізичної культури і спорту. Такі правовідносини традиційно регулювалися (у загальних рисах) нормами цивільного права, однак саме регулювання зачіпало лиш зовнішню оболонку спортивних правовідносин, не створюючи механізмів відбиття специфічних потреб учасників суспільних відносин у галузі фізичної культури і спорту. Крім того, законодавством не охоплювалося багато напрямів специфічного спортивного бізнесу.

Очевидно, пишуть ці автори, що в масштабах однієї галузі цивільного права неможливе повне

і детальне регулювання фізкультурно-спортивної діяльності, адже правовідносини, що виникають у цій сфері, не повною мірою кореспондуються з принципами і методом цивільного права. Навряд чи можна говорити про юридичну рівність спортивної федерації й акредитуючого її органу. Не знаходить широкого застосування у фізкультурно-спортивних правовідносинах і наріжний цивільно-правовий принцип диспозитивності.

Наступний блок – спортивні правовідносини, пов'язані з виконавчими органами державної влади, які опікуються сферою фізичної культури і спорту, передусім Міністерства спорту, що розглядалися в межах адміністративного права. Окремі блоки склали спортивні правовідносини, тісно пов'язані з муніципальним, трудовим правом, правом соціального забезпечення, кримінальним, міжнародним правом, та інші.

Значний обсяг спортивних відносин регулюється нормами так званого «м'якого права», тобто регламентними й іншими нормами, які приймаються спортивними організаціями різних рівнів.

Виокремлення того чи іншого комплексу, вважають автори, визначається не так загальними вимогами до виділення правової галузі, як розробленістю нормативно-правового масиву, інтенсивністю, актуальністю тієї чи іншої діяльності та її потребами у спеціальному правовому забезпеченні [5, с. 11].

Очевидно, що тут не береться до уваги той предметний критерій, за яким визначається належність норм тих або інших нормативних актів до предметної сфери саме спортивного права. Цим критерієм у юридичній науці традиційно визнають предмет правового регулювання, тобто *специфічну сферу* суспільних відносин, якою визначаються межі їх правового регулювання саме спортивним правом, а не конституційним правом, адміністративним, цивільним, трудовим, кримінальним тощо. Водночас під час визначення спортивного права як навчальної дисципліни С. Алексеєв та Р. Гостев включають в Особливу частину цієї дисципліни такі курси, як правові питання *податкових* відносин у сфері фізичної культури і спорту, правове регулювання *трудових, соціальних, управлінських* відносин у вказаній сфері, відносин спонсорства та реклами у спорті тощо [6, с. 27].

Однак вказані суспільні відносини в юридичній науці більшістю авторів визнаються предметом трудового, соціального, податкового тощо права. Крім того, одні й ті самі відносини не можна вважати податковими і спортивними одночасно, оскільки з цього тільки виникає зайва термінологічна плутанина, що надзвичайно ускладнює визначення поняття спортивного права як галузі права.

Відмова авторів від «загальних вимог до виділення нової правової галузі» означає *суб'єктивістський* підхід, оскільки оцінка стану «розробленості нормативно-правового масиву, інтенсивності, актуальності тієї або іншої діяльності та її потреби у спеціальному правовому

забезпеченні» залежить від особистого погляду кожного окремого вченого.

Висновки. Отже, аналіз джерел права і сфери нормативного регулювання спорту виявляє потребу

обмежити цю сферу правовими актами, що відповідають об'єктивному критерію визначення предмета галузі, конкретизувавши поняття суспільних відносин спортивної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Понкин И.В., Понкина А.И. О корреляции *Lex sportiva* и спортивного права. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия : Юридические науки.* 2012. № 3. С. 109–118.
2. Ющик О.О. Правове і неправове нормативне регулювання у сфері спорту. *АЛЬМАНАХ ПРАВА. Правова аналітика: доктринальні підходи та галузеві виміри.* Вип. 9. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2018. 512 с.
3. Алексеев С.В., Гостев Р.Г. Спортивное право: источники регулирования физкультурных и спортивных мероприятий. *Культура физическая и здоровье.* 2013. № 5 (47). С. 16–31.
4. Каменков В.С. Источники национального спортивного права Республики Беларусь. *Берегиня • 777 • Сова.* 2014. № 3 (22). С. 250–263.
5. Алексеев С.В., Гостев Р.Г. Предпосылки возникновения и развития спортивного права в Российской Федерации. *Культура физическая и здоровье.* 2013. № 4 (46). С. 8–15.
6. Алексеев С.В., Гостев Р.Г. Спортивное право как новая отрасль права, область юридической науки и учебная дисциплина. *Вестник ВГУ. Серия : Проблемы высшего образования.* 2014. № 3. С. 25–28.